

Tekenen in de tijd 239

18-24 februari 2024

Geen tekst van Erik Borgman deze week, maar een vertaling van de boodschap van paus Franciscus voor de vastentijd, afgelopen woensdag begonnen. De paus benadrukt dat de gang door de woestijn onmisbaar is voor de bevrijding van oude gehechtheden en nieuwe afgoden.

Wanneer onze God zich openbaart, is zijn boodschap er altijd een van vrijheid: 'Ik ben de Ene uw God die u heeft weggeleid uit Egypte, het slavenhuis' (Exodus 20,2). Dit zijn de eerste woorden van de Decaloog die Mozes op de berg Sinaï werd gegeven. Degenen die ze hoorden, waren zeer vertrouwd met de uittocht waar God het over had: de ervaring van slavernij drukte nog altijd zwaar op hen. In de woestijn ontvingen zij de 'Tien Woorden' als een doorgang naar de vrijheid. Wij noemen ze 'geboden' om de kracht te benadrukken van de liefde waarmee God zijn volk vormt.

De roep naar vrijheid is veeleisend. Ze wordt niet onmiddellijk beantwoord. Evenals Israël zich in de woestijn nog altijd vastklampte aan Egypte – vaak verlangend naar het verleden en mopperend tegen de Ene en tegen Mozes – kan Gods volk zich vandaag de dag vastklampen aan een onderdrukkende gebondenheid die het geroepen is achter zich te laten. We beseffen hoe waar dit is op de momenten dat we ons hopeloos voelen, door het leven zwerven als door een woestijn zonder een beloofd land als bestemming. De vastentijd is de genadetijd waarin de woestijn opnieuw – in de woorden van de profeet Hosea – de plaats kan worden van onze eerste liefde (Hosea 2,16-17). God vormt zijn volk, Hij stelt ons in staat onze slavernij achter ons te laten en een Pascha van dood naar leven door te maken. Als een bruidegom trekt de Ene ons opnieuw naar zich toe en fluistert ons woorden van liefde in het hart.

De uittocht van slavernij naar vrijheid is geen abstracte reis. Wil onze viering van de vastentijd concreet worden, dan moet de eerste stap het verlangen zijn om onze ogen te openen voor de werkelijkheid. Wanneer de Ene vanuit het brandende braambos tot Mozes roept, laat Hij meteen zien dat Hij een God is die ziet en vooral hoort:

Ik heb de ellende van mijn volk in Egypte gezien, de jammerklachten over hun onderdrukkers gehoord; Ik ken hun lijden. Ik ben afgedaald om hen te bevrijden uit de macht van Egypte, om hen weg te leiden uit dit land, naar een land dat goed en ruim is, een land dat overvloedig van melk en honing (Exodus 3,7-8).

Ook vandaag nog stijgt de schreeuw van zoveel van onze onderdrukte broeders en zusters op naar de hemel. Laten we onszelf afvragen: Horen wij deze schreeuw? Verstoort hij ons? Ontroert hij ons? Er zijn maar al te veel dingen die ons scheiden, de broederschap ontkennen die ons samenbindt vanaf het begin.

Tijdens mijn bezoek aan Lampedusa in 2013 heb ik, als tegenwicht tegen de globalisering van de onverschilligheid, twee vragen gesteld die steeds dringender worden: 'Waar ben je?' (Genesis 3,9) en 'Waar is je broeder of zuster?' (Genesis 4,9). Onze vastenreis wordt concreet als we, door opnieuw naar deze twee vragen te luisteren, gaan beseffen dat we ook vandaag nog altijd onder de heerschappij van Faraos staan. Een heerschappij die ons moe en onverschillig maakt. Een groeimodel dat ons verdeelt en berooft van een toekomst. Aarde, lucht en water zijn vervuild,

maar onze zielen ook. Het is waar dat het doopsel ons bevrijdingsproces in gang heeft gezet, maar niettemin blijft er in ons een onverklaarbaar verlangen naar gebondenheid. Een soort aantrekking tot de zekerheid van vertrouwde dingen ten koste van onze vrijheid.

Er is een belangrijk detail in het Exodusverhaal: het is God die ziet, bewogen wordt en vrijheid schenkt. Israël vraagt er niet om. Farao verstikt dromen, blokkeert het zicht op de hemel, laat het lijken alsof deze wereld, waarin de menselijke waardigheid met voeten wordt getreden en authentieke banden worden ontkend, nooit kan veranderen. Hij heeft alles aan zichzelf gebonden. Laten we ons afvragen: Wil ik een nieuwe wereld? Ben ik bereid om mijn compromissen met de oude achter me te laten? Het getuigenis van veel van mijn broeders bisschoppen en van een groot aantal mensen die zich inzetten voor vrede en gerechtigheid heeft mij er meer en meer van overtuigd dat we moeten vechten tegen een tekort aan hoop dat dromen en de stille schreeuw verstikt die naar de hemel reikt en het hart van God raakt. Dit tekort aan hoop is niet anders dan de heimwee naar de slavernij dat Israël verlamde en verhinderde vooruit te komen in de woestijn. Een exodus kan onderbroken worden. Hoe kunnen we anders verklaren dat de mensheid is aangeland op de drempel van universele broederschap en op een niveau van wetenschappelijke, technische, culturele en juridische ontwikkeling die iedereen waardigheid kan garanderen, maar zij niettemin ronddooit in de duisternis van ongelijkheid en conflict.

God is ons niet moe. Laten we de vastentijd verwelkomen als de tijd waarin Hij ons eraan herinnert: 'Ik ben de Ene uw God die u heeft weggeleid uit Egypte, het slavenhuis' (Exodus 20,2). De vastentijd is een tijd van bekering, een tijd van vrijheid. Elk jaar gedenken wij op de eerste zondag van de vastentijd dat Jezus door de Geest de woestijn in werd gedreven om in vrijheid op de proef gesteld te worden. Veertig dagen lang zal Hij voor ons en bij ons staan: de vleesgeworden Zoon. In tegenstelling tot Farao wil God geen onderdanen, maar zonen en dochters. De woestijn is de plek waar onze vrijheid kan rijpen dankzij een persoonlijk besluit om niet terug te vallen in slavernij. In de vastentijd vinden we nieuwe criteria voor gerechtigheid en een gemeenschap waarmee we verder kunnen komen op een weg die nog niet is ingeslagen.

Dit gaat echter gepaard met strijd, zoals duidelijk wordt in het boek Exodus en in de verzoeken van Jezus in de woestijn. De stem van God die zegt: 'Jij bent mijn geliefde Zoon, in wie Ik vreugde vind' (Marcus 1,11) en 'U zult geen andere goden hebben ten koste van Mij' (Exodus 20,3) wordt tegengewerkt door de vijand en zijn leugens. Nog meer te vrezen dan Farao zijn de afgoden die we voor onszelf oprichten. We kunnen ze beschouwen als de stem van Farao die in ons spreekt. Almachtig zijn, iedereen die tegen je opkijkt, over anderen heersen: wij weten allemaal hoe verleidelijk deze leugens kan zijn. Het is een platgetreden pad. We kunnen gehecht raken aan geld, aan bepaalde projecten, ideeën of doelen, aan onze positie, aan een traditie, zelfs aan bepaalde mensen. In plaats van ons vooruit te helpen, verlammen ze ons. In plaats van ons samen te brengen, creëren ze conflicten. Toch is er ook een nieuwe mensheid, een volk van kleinen en nederigen die niet zijn bezweken voor de verleidingen van leugens. Terwijl zij die afgoden dienen net zo worden als zij, stom, blind, doof en onbeweeglijk (vgl. Psalm 114:4), staan de armen van geest open en bereid: een stille kracht van het goede die de wereld geneest en in stand houdt.

Het is tijd om te handelen. Maar in de vastentijd betekent handelen ook: stilhouden. Stilhouden in gebed, om het woord van God te ontvangen. Stilhouden bij een gewonde broeder of zuster, zoals de Barmhartige Samaritaan. Liefde voor God en liefde voor de naaste zijn één liefde. Geen andere goden hebben is stilstaan bij de aanwezigheid van God in de nabijheid van het vlees van onze naaste. Daarom zijn bidden, aalmoezen geven en vasten geen drie afzonderlijke handelingen, maar één enkele beweging van openheid en zelfbevrijding waarin we de afgoden en de gehechtheden uitwerpen die ons terneerdrukken en ons gevangen houden. Dan zal het geatrofieerde en geïsoleerde hart weer opleven. Vertraag dus en pauzeer! De contemplatieve dimensie van het leven die de vastentijd ons helpt herontdekken, zal nieuwe energie vrijmaken. In de aanwezigheid van God worden we broeders en zusters, gevoeliger voor elkaar: in plaats van bedreigingen en vijanden ontdekken we metgezellen en medereizigers. Dit is Gods droom, het beloofde land waar we heen reizen indien wij onze slavernij achter ons hebben gelaten.

De synodale vorm van kerkzijn die we in deze jaren herontdekken en cultiveren, suggereert dat de vastentijd ook een tijd is van gemeenschappelijke beslissingen, kleine en grote, die tegen de stroom ingaan. Beslissingen die het dagelijks leven van individuen en hele buurten kunnen veranderen, evenals de manier waarop we goederen verwerven, zorg dragen voor de schepping en ernaar streven om diegenen in ons midden op te nemen die ongezien blijven of op wie wordt neergekeken. Ik nodig elke christelijke gemeenschap uit om precies dit te doen: om haar leden gelegenheid te bieden hun levensstijl te heroverwegen, momenten om hun aanwezigheid in de samenleving te onderzoeken en de bijdrage die zij leveren aan de verbetering ervan. Wee ons als onze christelijke boetedoening zou lijken op het soort boetedoening waarvan Jezus zo schrok. Hij zegt ook tegen ons: 'Wanneer je vast, zet dan geen somber gezicht zoals de schijnheiligen, want zij vertrekken hun gezicht om met hun vasten op te vallen bij de mensen' (Matteüs 6,16). Zorg in plaats daarvan dat anderen blijde gezichten zien, de geur van vrijheid opvangen en de liefde ervaren die alles nieuw maakt, te beginnen met de allerkleinsten en degenen die het dichtst bij ons staan. Dit kan in al onze christelijke gemeenschappen gebeuren.

In de mate dat deze vastentijd een tijd wordt van bekering, zal de bezorgde mensheid een uitbarsting van creativiteit opmerken, een flits van nieuwe hoop. Staat u mij toe te herhalen wat ik afgelopen zomer tegen de jongeren zei die ik in Lissabon ontmoette:

Blijf zoeken en wees bereid om risico's te nemen. Op dit moment nemen we enorme risico's; we horen de pijnlijke smeekbeden van zovelen. We maken een Derde Wereldoorlog mee die in stukken en brokken wordt uitgevochten. Maar laten we de moed vinden om onze wereld niet als een stervende wereld te zien, maar als een wereld die geboren wordt, niet aan haar einde maar aan het begin van een groot nieuw hoofdstuk van haar geschiedenis. We hebben moed nodig om zo te denken.

Dit is de moed van bekering, geboren uit het opstaan uit de slavernij. Want geloof en naastenliefde nemen hoop bij de hand, dit kleine kindje. Zij leren haar lopen en tegelijkertijd is zij het die hen vooruittrekt.*

Franciscus

vertaald door:

Erik Borgman, lekendominicaan

voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus

* Het beeld van het kleine meisje hoop dat zorgt voor de voortgang van haar grote zussen geloof en liefde, stamt van de Franse schrijver Charles Péguy (1873-1914), uit het gedicht 'Le porche du mystère de la deuxième vertu' uit 1911. De Nederlandse vertaling verscheen in 2014 bij uitgeverij Betsaida in 's-Hertogenbosch onder de titel 'Het portaal van het mysterie van de tweede deugd'. De Franse tekst is hier te vinden: https://fr.wikisource.org/wiki/Le_Porche_du_myst%C3%A8re_de_la_deuxi%C3%A8me_vertu.